

BÁNYAI TIBOR MÁRK

Turczi István: A fázisrajzoló átmeneti gyötrelmei

Scolar, 2016

BÁNYAI TIBOR MÁRK (1979) Budapest

Turczi István irodalmunk egyik alakítója. Több mint egy tucat verseskötettel bizonyítja, hogy a magyar költészeti hagyományokat kiválóan ismeri. A világ-irodalmat fordítóként is követi. A jelenkori költészettel pedig a fiatalokat fórumhoz juttató Parnaszusz folyóirat és kiadó alapító főszerkesztőjeként is teremtő kapcsolatban áll.

Legújabb verseskötete láthatóan nagyon is tudatosan szerkesztett. Erre a tudatosságra utal az egyik legerősebb verszárlat is: „Amit kimondtál, már mindig / mozdulatlan. Hallgass!” (*Emlékmakett*). A könyv anyagát ugyanis úgy képezi 45 vers, hogy közülük 43 már korábban megjelent kötetben. Megdöbbentő újítás, hogy mindez jelöletlen. Erről a nem éppen elhanyagolható tényről nincsen tájékoztatva az olvasó. Nem is kell, hogy legyen. Azonban felfigyel-e vajon erre a gesztusra a kritika? Amennyiben nem, akkor Turczi István legújabb kötete egy az egyben felfogható a kritika kritikájaként.

Turczitól különben sem idegen a már megjelent darabok újbóli, akár többszöri kötetbe illesztésének gyakorlata. Ez az önisméltés azonban eddig nyíltan történt. Az *Uram, nevezze meg a segédeit!* (1993) vagy a *Hívásra szól a csönd* (2004) vállaltan gyűjteményes kötetek, ahogy a 2006-os és 2014-es *Turczi István legszebb versei* című könyvek is kétségkívül azok. Ezzel szemben most mintha inkognitóban került volna a *Segédmúzsák fekete lakkcipőben* (1985) kötetből 12, a *Zene állástalan zongoristáknak-ból* (1990) 10, a *Nők és a költészetből* (1991) 3, az *Amerikai akcióból* (1991) 9 és a *Hosszú versek éjszakájából* (1997) szintén 9 darab hol tömbszerűen egymás után, hol szabad szórásban e gondosan válogatott, sokszínű szemelvénybe.

Ez az ötkötetes válogatás csupán két új, kötetben meg nem jelent darabbal bővül: A *Válságvers* 2009-ben az ÉS hasábjain jelent meg. A mottó („A szorongás gyülekezési jog”) ugyan még Erdély Miklóstól származik, a zárlat szövege viszont már egyenesen mutatja a vers viszonylagos (up-to-date) újszerűségét: „Lám, bónusz is jár a tízparancsolathoz, / imígyen szól: Ne parázz!” A másik új vers a *Metamordózis*. Ezzel a címmel találkozhatunk már a *Hosszú versek éjszakája* (1997) vagy az *Áthalások* (2007) kötetekben is, azonban három eltérő darabról van szó. A cím kapásból Ovidius

Metamorphoses-ét (*Átváltozások*) juttatja eszünkbe, másrészt pedig bravúros szójátékként kitágítja ennek a görög eredetű kifejezésnek a jelentésmezőjét a *mord* (morcos, komor, kedvtelen) és *dózis* szavakkal. Érdeemes hosszabban elidőzni a kötet minden bizonnyal kulcsdarabjánál: „Kétségbeesésemben elhatároztam, hogy ezentúl / rugalmasabban haladok a korral /.../ Nincs több trükköm. / Marad a való látszat: győztesnek kell feltüntetnem / magam, hogy időben rajtaüthessek / másik énem gyanútlan lelkiismeretén. / A hazugság hasznos kábítószer mamutok, / medvék, sarki ludak és papagájok ellen. / Bármikor beve(t)hető, s a hatás is biztosított, / csak az adagolást kell illendően megválasztani.”

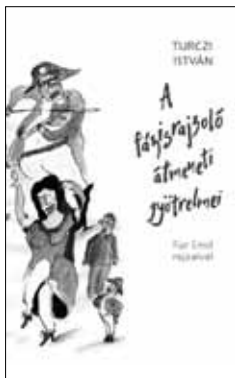
A legtöbb darabot Turczi éppen első kötetéből vette át, szám szerint 12-t. A *Segédmúzsák...* versei, miként a fűlszöveg mondja, „kevés kivétellel 1976 és 1982 között születtek”. De az érintett kötetek legfrissebbje is már húszéves. Milyen versalkotási nővumról és minőségi teljesítményről beszélhetünk tehát jelen esetben? Kétségtelen, hogy a színvonal kiegyensúlyozottan igényes, és mint ilyen a költői oeuvre reprezentatív mérlege. Azonban megnyugtató összegzésnek semmiképpen sem mondható ez a kötet. Hiányoznak például a hosszúversek. Egy *Platón úr vacsorája* nyilván szétfeszítette volna a kereteket. A textusok jelenlegi összjátékából biztos kézzel rostálódta ki a szimpla imitációs gyakorlatok, túlírt vagy csak félig megírt, kommersz és utánérzéses darabok. Mégis veszélyesen kétélűnek tűnik ez a célirányosság és hatáskeltés mezsgyéjén billegő szerkesztési eljárás. Ötletes megoldás, de óhatatlanul levon a versek önértékéből. Az újraértés önmagát sem kímélő ironiája viszont már olyan korszerű jelentéslebegtetést hoz létre, amely a versbeli beszélő és a költő biográfiai személyének szoros megfeleltethetősége révén a saját identitás meg (nem) képződéseként íródik bele a kötet anyagába.

Turczi egész életműve felfogható úgy, mint ami az emlékezés jegyében áll. A bizonyosság és a képtelenség most is az emlékezésben található meg. A válogatás alapjának is magát az emlékezést, pontosabban az önemlékezést tarthatjuk: nem pedig – ahogy elsőre tűnik – a különböző irodalmi és művészeti tradíciók vagy életművek jellemzően hommage-

szerű intertextuális vagy intermediális átsajátítását. Turczinak vannak ki-mondottan tematikus kötetei, mint például a testiséget és a nő(k)höz való viszonyt reprezentáló *A nők és a költészet* (1989), a *Venus Vulgívaga* (2002) és az *Erotikon* (2008). De gondolhatunk akár az *SMS 66 kortárs költőnek* (2002) vagy az elhunyt pályatársaknak címzett *Áthalások* (2007) kötetekre is, amelyekben a beszélő eleve dialogikusan szituálódik. Jelen kötet

is ez utóbbi, tágabb perspektívából látszik tematikusnak. Az egész életművet átható párbeszédesség most is a szöveg nyelvi megalkotottságának egyik legfőbb tulajdonsága marad. Turczói lírai személyiségét a címek, mottók, idézetek és szövegszerű utalások révén olyan alkotók függvényében helyezi el, mint Homérosz, Jean Genet, Gregory Corso, Laurence Olivier, Kurtág György, Czesław Miłosz, Dürrenmatt, Almásy Aladár, Erdély Miklós, Pilinszky János és Petri György. Inkább magukat a művészeket, mint műveiket vonja párbeszédbe. De például *A 22-es csapdája* korántsem csak a címével idézi meg Heller regényét. *A Két Perc Gyűlölet* is rafináltan öszszetetten játszik rá Orwell 1984-ére.

A heterogén témák és hangnemek társítása ellenére letisztultan és jó arányérzékkel vonulnak fel a Turczói-líra meghatározó elemei. A macsó humor és az öncélú szójáték viszont csak nyomokban lel-

hető fel. A szövegalakítást leginkább a hétköznapiság és emelkedettség ambivalenciájából fakadó intimitás és személyesség határozza meg. Az emlékezés mellett a kötet döntő szervezőelve az a viszonylagos formai kötetlenség, amely egyetlen prózavers (*Laurence Olivier naplójából*) mellett a szabad verset preferálja. Kimaradtak tehát a mesterien kötött ritmusú, rímes strófaszerkezetek. Egyaránt találunk viszont a pálya kezdetének

(neo)avantgárd – írásjel nélküli és kisbetűs – írásmódú darabjai mellett központozással ellátottakat is.

A versek random sorrendjéből is adódó enigmatikusságot csak tovább fokozza a ciklusokra tagolás hiánya. Legfeljebb Für Emil fekete-fehér grafikáit tekinthetnénk egyfajta mediális cezúrának, azonban ez ellen szól a rajzok versekét is meghaladó száma. Für grafikái ugyan egyediek és szarkasztikusan karakteresek: kép és szöveg mégsem erősíti egymást. Ettől az együttjárástól nem igazán gazdagodik valódi többletjelentéssel a kötet.

A címválasztás viszont több mint telitalálat. Az *Amerikai akcióban* (1991) megjelent *A fázisrajzoló átmeneti gyötrelmei* egy animációs filmgyártásból vett terminussal a mozgásra, pontosabban a mozgás illúziójára irányítja a figyelmet. A fázisrajz segít ugyanis létrehozni a mozgás illúzióját.

PÉCSI GYÖRGYI

Markó Béla: Kerítés

Kalligram, 2016

PÉCSI GYÖRGYI (1958) Budapest

Szabó Lőrinc után valószínűleg – a 2016-ban Kortárs-díjjal kitüntetett – Markó Béla jegyzi a legtöbb szonettet; okkal hírlik, hogy a nagy elődhöz méltón ő is „a szonett nagymestere”. Szonettkoszorú-remekai – a *Költők koszorúja* (1987), a *Szerelmes szonettkoszorú* (1988–89), a *Passiójáték* (2013) – bizonnyal a modern magyar líra kötelező antológiadarabjai. Nemcsak a forma kitüntetett használata, a virtuóz verstechnika, a könnyed elegancia rokonítja Markó Béla költészetét a Szabó Lőrincéhez, de fegyelmezett, józan racionalizmussal társuló szenvedélyes, kíméletlen ön-élveboncolása is.

Markó Béla sokat ír – újabbán évente legalább egy önálló könyve jelenik meg –, tehát örületesen fontos, elemi létezési, kommunikációs forma számára a folyamatos versírás, reflexió, önreflexió. Az olvasó persze gyanakszik, lehet-e folyamatosan ennyi igazán jó verset írni mindössze néhány mórban, s figyeli, a költő mikor csap át önméltlésbe, hiszen tudja, a költészet témája néhány fogalommal leírható: szerelem, halál, Isten, művészet, természet, haza, szabadság. Markó Béla költészetének is ezek a témái, de meglepve észleli, hogy az önméltlést a „témák” roppant pazar variációi